

DE ZELFONTHULLING VAN DE HANDELENDE WIJK

*over zeggenschap en handelend vermogen
als instrumenten om veerkracht te vergroten*

Student: Hugo R. Post

Studentnummer: 488538

2 augustus 2020

Scriptiebegeleiding EUR: Wenda Doff

Scriptiebegeleiding Veldacademie: Ruth Höppner

Tweede lezer: Thomas Swerts

Samenvatting

Deze thesis verkent hoe deliberatie via het bewonersforum Botu12 – vanuit individueel en gemeenschapsperspectief – aan (ervaren) zeggenschap en handelend vermogen en daarmee aan een veerkrachtiger BospolderTussendijken bijdraagt. Daartoe worden individuele 'zeggenschap en handelingsvermogen' (Ahrendt, 1958) en collectieve vormen als consultatie en deliberatie (Van Reybrouck, 2013) ter verklaring en als ondersteunende mechanisme, het versterken van kansenstructuren (Alsop et al, 2006) gehanteerd. De waarde van de Botu12, zo blijkt, overstijgt de formele consultatiefunctie voor SIbD. De Botu12-leden zien de ervaring en het belang 'om gezien en gehoord te worden' als de grote ervaren meerwaarde. Dat is het resultaat van een andere (responsieve) wijze, waarmee de overheid hen tegemoet treedt. Zo leidt dit tot een (her)ontdekking van de wijk en het reeds aanwezige weefsel van zelforganisatie en professionals als gemeenschap. Dit leidt naast consultatie tevens voor de betrokkenen tot een vergrote kansenstructuur, die helpt zich zowel sociaal en/of economisch en/of verder te ontwikkelen en tot initiatie en realisatie van gezamenlijke initiatieven.

Sleutelwoorden

handelingsvermogen, kansenstructuur, veerkracht, zeggenschap, zelfonthulling.

INHOUDSOPGAVE

1.0 Inleiding	4
1.1 Probleemstelling en subvragen.....	5
1.2 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	6
2.0 Theoretisch kader	7
2.1 Over zeggenschap en handelend vermogen	7
2.2 Kansenstructuur en zelfsturing	8
2.3 Responsieve overheid	9
2.4 Over wijkbetrokkenheid.....	10
3.0 Uitwerking onderzoeksdesign.....	11
3.1 Dataverzameling	11
3.2 Data-analyse	11
3.3 Ethische aspecten van dit onderzoek	12
4.0 Onderzoekresultaten	12
4.1 Over het ontstaan, de rol en de deelnemers van de Botu12?	13
4.2 Hoe wordt de deelname aan de Botu12 als deliberatief forum ervaren?	14
4.3 Relatie overheid en wijkbewoners.....	17
4.4 Over zeggenschap en handelend vermogen	19
4.5 BospolderTussendijken als gemeenschap (swerkelijkheid).....	20
4.6 Botu12 als kansenstructuur	22
5.0 Conclusie	23
5.1 Discussie	25
5.2 Ten slotte	26
Referenties	27
Bijlage 1: TOPICLIST	29

1.0 Inleiding

Op een winderige dag in april 2019, bij de muziekkapel op Plein 43, werd de presentatie gedaan voor de aanpak van de Rotterdamse wijken Bospolder en Tussendijken: Het programma Veerkrachtig Botu'28 (VB'28). De gemeente wil met deze aanpak van BospolderTussendijken 'de eerste veerkrachtige wijk' van Rotterdam maken. Het programma VB'28 beoogt ondermeer om in acht jaar tijd de sociale index van BospolderTussendijken naar het stedelijk gemiddelde te krijgen. VB'28 zet daarbij in op communitybuilding, Social Impact by Design (SibD) en Veerkrachtontwikkeling bij professionals. De opzet en ontwikkeling van de Botu12 is hier een onderdeel van. Voor communitybuilding wordt de methodiek Asset Based Community Development oftewel ABCD (McKnight & Kretzmann, 1998) ingezet. Hierbij staat het bevorderen van eigenaarschap en betrokkenheid van bewoners centraal. Daarnaast is er een proces van co-creatie waarbij (sociaal)ondernemers de lead hebben met de overheid en bewoners (organisaties) als partners, in gang gezet (SibD).

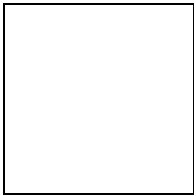
Veerkracht is sinds 2005 een in de sociologie veelvuldig beschreven concept (o.a. Davoudi, 2012; Magis, 2010; Matarrita-Cascante et al, 2017). Davoudi (2012) omschrijft veerkracht als “the ability of complex socio-ecological systems to change, adapt and crucially, transform in response to stresses and strains.” 'Stresses and strains' zijn ondermijnende stressfactoren variërend van klimaatverandering en Corona tot armoede en van huiselijk geweld tot (institutioneel) racisme. Kern van het veerkrachtperspectief, zoals dat ook bij VB'28 wordt gehanteerd, is dat deze zich van onderop dient te ontwikkelen (Wagenaar & Wilkinson, 2015; Doff, 2019). De verwachting is dat het versterken van de gemeenschap, oftewel het sociaal weefsel, hierin ondersteunend werkt. In het theoretisch kader wordt daarbij aangesloten op relevant hedendaags sociologisch onderzoek en grijpt terug op het door Hannah Arendt (1958) ontwikkelde concept van 'zelfonthulling van de handelende mens in zeggenschap en handelen' en de theorievorming van Landauer omtrent het 'ontstane' en 'gemeenschapswerkelijkheid' (Buber, 1973) om participatie in en het effect van deliberatie binnen de Botu12 als casus te beschrijven.

De overheid wil een meer responsieve houding ontwikkelen. Dit is bij BV'28 als 'veerkrachtontwikkeling bij professionals' omschreven. Mede vanuit dat perspectief heeft de programmamanager de Botu12, een experimenteel bewonersforum, geïnitieerd om haar gevraagd en ongevraagd van advies te voorzien (= consultatie). McKnight & Russel (2018) stellen dat consultatie bijdraagt aan het handelend vermogen van de gemeenschap. Bij de initiatie van de Botu12 had de programmamanager een fluïde consultatienetwerk en een niet geformaliseerde structuur voor ogen. Vervolgens is de Botu12 alsnog gevraagd om binnen de aanpak SibD wel een formele adviesfunctie te vervullen.

VB'28 wil tevens inzetten op sociaaleconomische mobiliteit. Daarmee is de VB'28 het startpunt om op wijkniveau een onderscheidende kansenstructuur (Alsop et al, 2006) te

realiseren. Dat is het totaal van voor het individu danwel de gemeenschap beschikbare en zichtbare middelen (van infrastructuur tot sociaal kapitaal) dat kansen biedt om keuzen te maken ter verbetering van de eigen persoonlijke leefsituatie of ontwikkeling, of van de gemeenschap als geheel. Om de wijk BospolderTussendijken in acht jaar naar het stedelijk gemiddelde te krijgen, moet zich dus een lokale kansenstructuur ontwikkelen, die zich onderscheidt met die van de omliggende wijken en waarin juist ook op die brede basis van bewoners op een minimum inkomen ook aangesproken wordt.

In onderstaand schema worden zowel de context waarbinnen de Botu 12 opereert,

alsmede de vanuit de Botu12 in te zetten middelen en te bereiken resultaten inzichtelijk;

Zoals uit bovenstaand schema blijkt, wordt in de ze studie in navolging van Alsop et al (2006) een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de in de wijk aanwezige structuur en zelforganisatie, de kansenstructuur en het handelingsvermogen als basis(context). Deze casestudie zoomt vervolgens in op deliberatie, zeggenschap en handelend vermogen als instrumenten en uitingsvormen van veerkracht. In dit onderzoek staat de eigen rol en ontwikkeling van elk lid van de Botu12 centraal, als aanzet naar een gemeenschap waarin iedereen (meer) gehoord (= zeggenschap) en gezien wordt en tot actieve betrokkenheid (= handelingsvermogen) wordt aangezet.

1.1 Probleemstelling en subvragen

In BospolderTussendijken leeft 63% van de inwoners van een minimuminkomen. Gezien de geraadpleegde literatuur blijkt dat het uitvoeren van 'zeggenschap en handelend vermogen' bij hen niet vanzelfsprekend is. Door te oefenen in zeggenschap via deliberatie op wijkniveau ervaren bewoners, ook met een 'lagere SES', wat zeggenschap en handelingsvermogen is. Deze casestudie verkent of en hoe deliberatie op wijkniveau bijdraagt aan de vergroting van handelingsvermogen en ervaren (zelf)zeggenschap van betrokkenen en in hoeverre dit kansen oplevert om zich als sprekende en/of handelende burger te ontwikkelen.

Voor dit onderzoek is daarom de volgende probleemstelling opgesteld:

Op welke wijze draagt deliberatie zoals uitgevoerd via de Botu12, als kansenstructuur, bij aan (ervaren) zeggenschap en handelend vermogen - zowel vanuit individueel als gemeenschappelijk perspectief?

Tevens zijn de volgende deelvragen geformuleerd;

1. Wat is de rol van de Botu12, hoe is zij ontstaan en wie zijn de betrokken deelnemers?
2. Hoe ervaren de betrokkenen deelname aan de Botu12 en hoe zien zij deze graag verder ontwikkelen?
23. Hoe verhoudt deliberatie via de Botu12 zich tot de doelstelling om professionals veerkrachtiger en responsiever te laten functioneren?
34. Hoe ervaren de betrokkenen bij Botu12 de wijze waarop zij delibereren? Leidt dit ook tot zeggenschap, handelend vermogen en een vergrote persoonlijke kansenstructuur?

4

1.2 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Ondanks de populariteit van het concept veerkracht zijn er binnen het sociale domein weinig empirische studies en laat staan casestudies gedaan naar veerkracht (Doff, 2017) in het algemeen of in relatie tot kwetsbare wijken in het bijzonder. In de literatuur zijn wel positieve ervaringen met het delegeren van zeggenschap via adviesrecht of zelfs budgetrecht naar kern- of wijkniveau, zoals bij de kleinere provinciale dorpskernen als Peel en Maas (Vermeij en Steenbekkers, 2011) beschreven. In stedelijke setting zijn daar slechts enkele casestudies van. Dit onderzoek verkent de rol die de Botu12 in het VB'28 proces speelt en hoe dat door de deelnemers wordt ervaren. Giddens stelde al in 1984 dat er continu een interactie plaatsvindt tussen 'structure and agency', oftewel tussen overheid en ondersteunende structuren en het handelingsvermogen van de individuele burger. Over de verhouding van beiden vindt een doorlopend sociologisch debat plaats. In 'Kansen en obstakels' (Doff, 2019) worden in de afsluitende discussie twee relevante conclusies getrokken: Overbruggend kapitaal kan ook belemmerend werken voor de autonomie van betrokken bewoners. Daarnaast vraagt Doff zich af of instituties werkelijk bereid zijn, zich voor burgers te openen. Deze casestudie verkent de relatie tussen bestaande (wijk)structuren en de Botu12, gezien de stedelijke ambitie om hier een 'eerste' veerkrachtige wijk te realiseren. Tevens wordt verkend in hoeverre individuele 'zeggenschap en handelingsvermogen' (Ahrendt, 1958) en collectieve vormen zoals consultatie en deliberatie (Van Reybrouck, 2013) bijdragen aan enerzijds de versterking van de (eigen) kansenstructuur (Alsop et al, 2006) en zichtbare ontwikkelingsresultaten.

Wetenschappelijk gezien biedt deze casestudie een aanvullend kwalitatief inzicht op eerder onderzoek zoals onder andere ook verricht door Snel et al (2015) en Engbersen et al (2015 & 2019), inzake hoe structure en agency (Giddens, 1984) op wijkniveau op elkaar inwerken. Ook draagt dit onderzoek enerzijds bij aan de kennis over 'statelijke' responsiviteit en veerkracht en over de ontwikkeling van de gemeenschap (Magis, 2010; Alsop et al, 2006)

Tenslotte draagt dit onderzoek bij aan aanvullende inzichten op de versterking van kansenstructuur en deliberatie.

De Asset Based Community Development (ABCD-methode) neemt voor haar interventie de gemeenschap als uitgangspunt (Mc Knight & Kretzmann;1993). Vanuit het perspectief van vergroting van handelend vermogen benadrukt deze het belang om een kerngroep te verduurzamen. Van Reybrouck (2013) daarentegen legt vanuit democratisch perspectief ook zeggenschap bij diezelfde basis, maar benadrukt juist het belang van tijdelijkheid van deze (consultatie-) functies. Voor de Botu12 is deze schijnbare tegenstelling interessant. Zij ziet zichzelf ook voor de keuzevraag gesteld, of zij zichzelf vooral als een fluïde groep, of juist als een meer formele organisatievorm wil ontwikkelen en wat daarbij dan de status van de huidige leden wordt.

Maatschappelijk gezien is dit onderzoek relevant omdat deze casestudy inzoomt op deliberatie (zeggenschap) en handelend vermogen als instrumenten en uitingsvormen van veerkracht. Daarmee verkent deze casestudie in hoeverre deliberatie bijdraagt aan de versterking van de kansenstructuur voor betrokken bewoners. Ook maakt deze casestudie zichtbaar of en op welke wijze Botu12leden een responsievere houding bij de overheid, waarnemen. Tenslotte is deze casestudie relevant omdat deze de betrokken be vraagt over de perspectieven die zij zelf voor deliberatie op wijkniveau zien, gezien hun eigen ervaringen met de Botu12.

2.0 Theoretisch kader

In het theoretisch kader worden de voorwaarden voor veerkrachtontwikkeling op individueel en op wijkniveau nader belicht. Dit wordt gedaan door veerkracht en participatie vanuit het perspectief van structure en agency (Giddens, 1984; Snel et al, 2005; Engbersen et al, 2005 en 2019) te beschrijven en dit te verbinden met het begrippenkader zeggenschap en handelend vermogen (Ahrendt, 1958). Tevens wordt hierin uiteengezet hoe zelfsturing (Alsop et al, 2006), gemeenschapswerkelijkheid (Buber, 1973) en het zich responsiever opstellen door de overheid en een op de wijk geënte kansenstructuur (Alsop et al, 2006) hierin ondersteunend werken.

2.1 Over zeggenschap, handelend vermogen en veerkracht

Ahrendt (1958) maakt in haar werk 'de menselijke conditie' onderscheid tussen drie niveaus waarop een mens zich kan manifesteren; arbeiden, werken en handelen. Ahrendt stelt dat al het arbeiden gericht is op overleven en voortbestaan (voortplanting, huishouden, zorg, voedselproductie en -bereiding, ongeacht of hier een vergoeding tegenover staat).

Werken onderscheidt zich van arbeiden doordat dat betrekking heeft op het produceren van goederen van een zekere duurzaamheid (van landbouw tot productiewerk). Zij stelt dat de mens zich pas kan verheffen door "de zelfonthulling van de handelende mens in handelen en spreken" (p. 160 - 166). Deze twee, in haar visie verbonden competenties (handelen en spreken), zijn direct te koppelen aan het concept van handelend vermogen (vertaling van active agency) uit de veerkrachtliteratuur (o.a. Giddens, 1984, Magis, 2010; Matarrita-Cascante et al., 2017). Handelend vermogen verwijst naar de competentie van mensen om beschikbare hulpbronnen (sociaal en maatschappelijk kapitaal) te beheren, te gebruiken en te verbeteren om lokale problemen aan te pakken (Brennan et al, 2009).

Matarrita-Cascante et al (2017) onderscheiden drie relevante factoren voor veerkrachtontwikkeling, te weten; Gemeenschapsveerkracht (het samenspel van economische factoren, wijkinfrastructuur, participatie en wijze van bestuur, enz.), Gemeenschapscapaciteit (o.a. leiderschap, hulpbronnen, gemeenschapsgevoel, -macht, -waarden en lerend vermogen) en Zelforganisatie (vertrouwe, tolerantie, zelforganisatie oftewel verbindend kapitaal). Om als bewoners tot veerkracht in staat te zijn, noemen zij daarbij ook vier belangrijke voorwaarden: vertrouwen, zeggenschap, handelend vermogen en sociaal kapitaal. Armoede geldt daarbij als een contra-indicatie.

Veerkracht is ook wat de ABCD-methode (Mathie & Cunningham, 2003) beoogt. Deze methode stuurt aan op duurzame van onderop aangestuurde wijkontwikkeling. Mc Knight en Kretzmann (1993) hanteren voor de ABCD-methode een zes-stappenmodel: Het start met het delen en verzamelen van verhalen over individuele en gezamenlijke ervaringen, van verhalen over behoeftes tot aan gerealiseerde successen. In het verlengde hiervan kan het in de gemeenschap aanwezige sociaal kapitaal worden benoemd, om vervolgens vanuit de gemeenschap een kern te organiseren, om zo voor dit ABCDproces de al aanwezige en (verder) te ontwikkelen capaciteiten en middelen (= sociaal kapitaal) in te zetten. De derde stap is, zo stellen zij, om in het verlengde daarvan een uitgebreidere inventarisatie van talenten en capaciteiten in de wijk te doen. Als vierde stap worden van onderop georganiseerde activiteiten gestimuleerd. Pas daarna dienen, aldus Mathie & Cunningham, (2003), partners van buiten de gemeenschap geënthousiasmeerd worden om te participeren. Bijvoorbeeld door te investeren in duurzame van onderop gestuurde wijkontwikkeling. In het geval van VB'28 waren de externe partners al ingevlogen toen het ABCD-traject feitelijk nog moest beginnen.

2.2 kansenstructuur en zelfsturing

Een kansenstructuur is het totaal van de voor het individu of gemeenschap beschikbare en zichtbare middelen (van infrastructuur tot sociaal kapitaal) die kansen bieden om keuzen te maken ter verbetering van de eigen persoonlijke leefsituatie of ontwikkeling, of van de gemeenschap als geheel (Alsop et al, 2006). Een kansenstructuur draag bij aan

zelfsturing en zelfzeggenschap, doordat het zicht op keuzemogelijkheden biedt. Instrumentele middelen voor (ontwikkeling van) zelfsturing en zelfzeggenschap, zijn; onderwijs, toeleiding naar werk, empowerment, zelforganisatie, burgerparticipatie bij begrotingstoewijzing of deliberatie in de vorm van consultatie. Zij stellen voorts dat individuele en gemeenschappelijke ontwikkeling onlosmakelijk met elkaar verbonden. Hierbij is er een onderscheid tussen een ondersteunende structuur (voorzieningen) en individuele kermerken (agency), die op individueel niveau de kansenstructuur vormen en zo de mate van zelfsturing bepalen. Er is dus zowel sprake van zelfsturing als individu maar ook als gemeenschap. De kansenstructuur strekt zich daarbij zowel uit over het domein van de staat (veiligheid, politiek en publieke voorzieningen), de markt (werk, private diensten en consumptie) en de samenleving (huishouden, overbruggend kapitaal en gemeenschapsvorming). Zo kan zeggenschap in relatie tot sociale veerkracht worden onderzocht, aan de hand van zelfsturing. Hierbij staat het vergroten van drie elementen centraal; keuzeruimte, keuzegebruik en het bereikte resultaat. Ontwikkeling wordt dus enerzijds bepaald door kansenstructuur en anderzijds door handelend vermogen (agency). De verwachting is dat de Botu12 wijkbewoners verleidt hun capaciteiten en vaardigheden om te zetten naar zeggenschap en handelingsvermogen en daarmee bij te dragen aan het vergroten van de kansenstructuur.

2.3 Responsieve overheid

Bij de eerste aanzet tot decentralisatie en het responsiever worden van de overheid, werd van de burger qua zelfzorg verwacht om een grotere verantwoordelijkheid te nemen (Davies, 2011). In Nederland kreeg dit 'New Public Management' zijn beslag in een aantal opeenvolgende beleidsnota's (Vermeij en Steenbekkers, 2011; Veldheer, et al, 2012; Houwelingen et al, 2014). Centraal in dit beleidsdenken staan decentralisatie en de eigen verantwoordelijkheid van de burger. Dit beleid dirende enerzijds een aanzienlijke bezuinigingsdoelstelling maar gaf kansen voor publiek initiatief (zoals de Delfshaven Coöperatie). Dit noodzaakte de overheid om zich meer reflexief en responsief tot zowel de burger als de markt te verhouden (Voss and Kemp, 2005). Diverse (Nederlandse) sociologen (De Bruijn en Gerrits, 2015; Doff, 2019) wijzen er sindsdien op dat de overheid dit proces vaak onvoldoende faciliteert. Dryzek (2010) stelt dat dit tegelijk ook tot experimenten op het gebied van democratische vernieuwing leidt, waarbij zeggenschap een belangrijk middel is. Daarbij kan deliberatie (zeggenschap) als functie zowel gericht zijn op gemeenschapsontwikkeling, op consultatie of tot hybride mengvormen leiden (Alsop, 2006).

Consultatie op zich, als bijdrage aan het vergroten van de mate van bestuurlijke reflexiviteit, biedt weinig garanties voor daadwerkelijke responsiviteit. Consultatieprocessen kunnen hun eigen legitimiteit ondermijnen, als er uiteindelijk toch andere afwegingen worden gemaakt zo stellen Goodin en Dryzek 920060 en Smith (2009). Diverse wetenschappers

stellen dat er vanuit de overheid sprake is van terughoudendheid. Volgens Schinkel (2009) is daar zelfs wantrouwen om zeggenschap bij de burger neer te leggen. Doff (2019) stelt dat er een spanningsveld is tussen de wens en het streven van (lokale) overheden naar veerkrachtige gemeenschappen en het niet helemaal bereid zijn het besluitvormingsproces open te stellen. De Bruijn en Gerrits (2015) stellen in hun aanbevelingen om te komen tot een zelforganiserende stad: “bij faciliteren, komt het initiatief vanuit de burger en niet vanuit de doelstellingen van een overheid. Faciliteren betekent het in staat stellen van de burger om succes te behalen” (p.32). Wat volgens hen nodig is, is ; “dat de overheid niet vanuit de eigen agenda of angst voor het verlies van politieke controle het proces toch blijft domineren. Doelstellingen van coproductie-processen moeten immers gezamenlijk tot stand komen” (p.32). Schinkel (2012) stelt daarbij dat de overheid een gedepolitiseerde opvatting heeft over burgerschap. Hij bedoelt daarmee dat de burger zich als een goed burger behoort te gedragen, maar daar zelf geen zeggenschap over heeft. Landauer (Buber, 1973) stelt dat juist de de burger/ arbeider zelf een slag te maken heeft en zoals hij dat noemt dient te 'ontstaten' om zo zich in de gemeenschap en in het eigen leven te herpositioneren. Hij doelt daarmee op het gegeven dat burgers geconditioneerd zijn om binnen gestelde kaders te opereren en gericht te zijn op de eigen kleinste samenlevingskern, in plaats van de gemeenschap en daarmee 'gemeenschapswerkelijkheid' (vergelijk met 'gemeenschapscapaciteit' van Matarrita-Cascante et al, 2017) als geheel als terrein van eigen zeggenschap en handelingsvermogen te zien. Hierin vinden deze 20e eeuwse utopist en het huidige denken van een responsieve overheid elkaar.

2.4 Over wijkbetrokkenheid

Uit onderzoeken in met name Rotterdamse buurten met een lage sociale index blijken migranten en lager opgeleiden anders, maar zeker niet minder actief zijn dan autochtonen en hoger opgeleiden (Engbersen et al, 2015; Engbersen et al, 2019; Snel et al, 2015 & 2018). Het gaat hier met name om wederzijdse betrokkenheid op het niveau van burenhulp, enzovoort. Vanuit het denken van Ahrendt worden deze vormen van participatie 'slechts' gerekend tot het domein van werken (= overleven). Zowel Engbersen et al (2015) en Schinkel (2012) stellen dat er geen sprake is van gelijke kansen.

Uit het onderzoek 'Maasstad aan de monitor' (Engbersen et al, 2019) bleek dat 84% van twee hoogst te onderscheiden groepen - de hogere middengroep en de gevestigde bovenlaag - zich betrokken voelt bij stedelijke planvorming en van de twee laagste - de broze lagere groep en het precariaat – maar slechts 32% (Engbersen et al, 2019). Visser (2019) verklaart deze non-participatie deels doordat er sprake is van stigma, door het verondersteld ontberen van sociaal kapitaal, waardoor bewoners uit de laagste bevolkingsgroepen ook minder gemotiveerd en aangesproken worden om handelend vermogen te ontwikkelen en zich als sprekende en handelende mens te ontplooien.

3.0 Onderzoeksdesign

Dit onderzoek is een casestudie, met het bewonersforum Botu12 als casus. In deze thesis wordt beschreven op welke wijze (het oefenen in) deliberatie binnen de Botu12 bijdraagt aan het ontwikkelen van zeggenschap en handelingsvermogen en daarmee ook tot (gemeenschaps)veerkracht.

3.1 Dataverzameling

Deze thesis is gebaseerd op interviews met tien leden van de Botu12. Om de context van de Botu12 te verhelderen, is gebruik gemaakt van desk-research van diverse geschreven bronnen zoals; methoden, agenda's en notulen van enkele Botu12 overleggen. De opzet en begeleiding van de Botu12 is grotendeels beschreven aan de hand van het interview met de programmamanager en met de gemeenschapsverbinder als secundaire bron. In de interviews met de Botu12-leden komen ondermeer de ervaren (toename van) (zelf)zeggenschap en handelend vermogen aan bod. Aan de hand van deze data zijn de subvragen en de onderzoeksvraag beantwoord. Via beschikbare notulen is een analyse gemaakt van het deliberatie proces binnen de Botu12 ten behoeve van het Social Impact by Design (SIbD). Voor de semigestructureerde interviews is gebruik gemaakt van een topiclijst (zie bijlage 1).

3.2 Data-analyse

Bij de data-analyse zijn op basis van het theoretisch kader eerst deductief categorieën afgeleid als frame voor analyse. Als gevolg van deskresearch is het conceptueel model aangescherpt. Alle leden van de Botu12 zijn uitgenodigd om via een semigestructureerd interview de context-analyse van persoonlijke ervaring en leefwereld-context te voorzien. Met Computer Assisted Qualitative Data Analyses Software (Atlas) zijn deze interviews getranscribeerd en geanalyseerd om aanvullende patronen en eventuele nuance (of weerlegging) van de in het theoretisch kader gebruikte verklaringsmechanisme te ontdekken. Dit heeft tot enkele nieuwe categorieën geleid, waarmee het theoretisch model is uitgebreid. Het hoofdstuk over onderzoeksresultaten wordt geïllustreerd met citaten vanuit de interviews. Aan de hand daarvan wordt in de conclusie de onderzoeksvraag beantwoord. Vervolgens wordt de (beperking van) de reikwijdte van het onderzoek beschreven. Het onderzoek wordt afgesloten met discussie en enkele aanbevelingen.

3.3 Ethische aspecten van dit onderzoek

Ik ben zelf als professional via Team Toekomst betrokken in het

(professionele) netwerk in Delfshaven en dus ook in BospolderTussendijken. Deze casestudie focust zich op de Botu12. Aangezien soms in vergaderingen van de Botu12 ook de voortgang van het SlbD-proces geagendeerd staat, is er gekozen om slechts eenmaal als participierend onderzoeker daarbij aanwezig te zijn.

Dit onderzoek behelst, naast literatuuronderzoek, het analyseren van geschreven documentatiemateriaal en met name ook van interviews. In de Nederlandse Gedragscode voor Wetenschappelijke Integriteit – zijn hiervoor ethische regels opgesteld (Nationaal Ethiek Overleg Sociale en Gedragwetenschappen, 2018). De gegevens van personen zijn allen geanonimiseerd en er wordt zorgvuldig en vertrouwelijk met de data omgegaan. Bij interviews is voorafgaand aan het starten van de geluidsopname de reden voor het interview genoemd en is gevraagd of de participant aan het interview wil deelnemen en akkoord gaat met de registratie hiervan voor het evalueren van dit achtjarige programma Veerkrachtig Botu'28. Daartoe is er ook vooraf duidelijk aangegeven dat participanten altijd het recht hebben om, zonder reden op te geven, het interview af te breken, danwel op een later tijdstip van deelname aan dit onderzoek af te zien. Een geïnterviewde heeft hiervan gebruik gemaakt, na het doorsturen van een onvoldoende gecorrigeerde geautomatiseerde transcriptie (via transcriptie software) als weerslag van zijn interview. Op het aanbod om deze alsnog volledig herzien toe te zenden, is de respondent niet meer ingegaan.

Er is daarnaast een secundaire bron (interviews door derden) gebruikt, waarvoor door de betreffende bron ook toestemming is verleend.

4.0 Onderzoekresultaten

Voordat ik in ga op de behandeling van de onderzoeksvragen is het van belang vanuit de ervaring van de betrokkenen inzicht te krijgen op hoe zij als gevolg van hun betrokkenheid bij de Botu12 de wijk 'anders' zijn gaan ervaren. Vervolgens worden de subonderzoeksvragen beantwoord: Wat is de rol van de Botu12, hoe is zij ontstaan en welke taken zijn haar toebedeeld? Hoe ervaren de betrokkenen de deelname aan de Botu12 en wat was hun motivatie hierin te participeren? En; Hoe verhoudt deliberatie via de Botu12 zich tot de doelstelling in te zetten op veerkrachtige en responsieve professionals? In de paragrafen 4.5 en 4.6 wordt nader ingegaan op zeggenschap en handelingsvermogen en de Botu12 als kansenstructuur, om daarmee de sub-vraag inzake zeggenschap, handelend vermogen en kansenstructuur te beantwoorden.

4.1 Over het ontstaan, de functie en de deelnemers van de Botu12?

In de beginfase van Veerkrachtig BoTu 2028 was van het bestaan van de BoTu12

nog geen sprake. In de Open Oproep (de publieke uitwerking van bovengenoemde beleidsnota) was hun bestaan nog niet bedacht. Eigenlijk wil de programmamanager een fluïde groep bewoners om haar heen creëren: Die kritisch met haar meedenkt en doet. Die durft haar ter verantwoording durft te roepen en tegelijkertijd ook een ambassadeursrol kan vervullen. De Botu12 is daarvoor als aanzet bedoeld. Voor haar is de Botu12 geen doel op zich:

“Het is nu net alsof de Botu12 het orgaan is in BospolderTussendijken en dat is ‘t naar mijn visie helemaal niet, want het gaat erom hoeveel mensen je actief kunt betrekken bij dit programma. Dus we moeten naar de Botu 30, de Botu 50 of de Botu 100.”

De gemeenschapsverbinder ziet in dit elftal juist als een kans om aan duurzame groepsvorming te werken. De Botu12-leden hebben daar ieder zo hun eigen ideeën over. Zij benoemen het niet als hun als taak om afstand tussen overheid en bewoners te verkleinen. Wel ervaren zij door de Botu12 dat deze afstand voor hen nu wel verkleind is.

De Botu12 is in het leven geroepen om de wijkmanager gevraagd en ongevraagd van advies te voorzien. Eerder was er al de 'Delfshaven Coöperatie'. De Delfshaven Coöperatie heeft zich de afgeopen vijf jaar geprofileerd als de (bewoners) partner voor bestuurlijke vernieuwing in en rondom BospolderTussendijken. Zij zijn duidelijk geen dwarsdoorsnede van de wijkbevolking. Daarom wilde de programmamanager een meer representatieve klankbordgroep, waarbij ze juist niet bij de usual suspects wilde uitkomen;

“Dat was eigenlijk een soort ervaring, constatering, toen kwam toch vaker het gevoel, doen we dat eigenlijk al wel goed, kunnen we dat niet op een andere manier doen.”

Toen had ze ook bedacht er twaalf te willen. Zo startte begin 2019 haar zoektocht naar die 'andere' bewoners. De Botu12-leden zijn geselecteerd aan de hand van een door de programmamanager en haar twee gebiedsnetwerkers samengestelde groslijst van veertig actieve mensen vanuit hun eigen bewonersnetwerk. Daarvan hebben ze een eerste selectie van acht gemaakt, met veel aandacht voor diversiteit, zoals; religie en etniciteit, man en vrouw, koop- en huurwoningen, Bospolder, Tussendijken, jong en oud. Ze had wel één eis;

“Dat ze constructief mee kunnen denken.”

Globaal driekwart van de deelnemers is geworven via het bewonersnetwerk dat al zeer actief was: Alpha neem deel aan Buurt Bestuurt en bestuurt een eigen buurthuis. Gamma zat ook een tijdje in Buurt Bestuurt. Jota is erg actief, ze ondersteunt alles en iedereen die een beroep op haar doet en is bestuurslid van de bewonerscommissie Gijsingflats. Mu werkte bij Jong Delfshaven en heeft daarvoor een jaar bij de stadsmarinier werkervaring opgedaan. Rho is het gezicht van 'de onwijze moeders' in de wijk en ook ondernemer. Tau was op Zuid al bekend als sociaal ondernemer, na zijn verhuizing naar BospolderTussendijken kwam hij weer bij de programmamanager in het vizier. Phi is de laatste aanwas van de Botu12 is zelf

ZZP'er en actief met haar stichting die zich op ondersteuning van ouderen in de Kaapverdiaanse gemeenschap richt.

Rho omschrijft wat haar motiveert om bij de Botu12 aan te sluiten:

“Het is belangrijk wat er in onze wijk, gebeurt. Wat is de toekomst van ons en van onze kinderen? Wat willen wij van onze wijk maken? (...) En we praten ook over veiligheid, we praten over het grof vuil wat overal rondhangt (..) over de problemen die gewoon spelen in de wijk.”

Pi was vooral actief op zoek naar aansluiting in de wijk en was zelf nog niet actief en ook Sigma en Chi waren nog niet actief in de wijk maar zijn door een lokale ondernemer, vanuit zijn medewerkerspool als betrokken jongeren naar voren geschoven. Zo is de Botu12 eigenlijk organisch ontstaan, zonder een vooraf uitgetekend plan.

De Botu-leden zelf zijn zich ervan bewust dat ze ergens aan begonnen zijn, maar dat het nog zoeken is, hoe zij hun rol willen en kunnen invullen. In de eerste maanden, lag nagenoeg de hele focus op SIbD. Daarna popte de vraag op wat nu? Hoe houden we nu binding met deze projecten? Zo ontstond het idee van buddyschap. Dat heeft echter nooit echt veel offspin opgeleverd. De ervaring zelf als gezamenlijke bewoners agenderings- en handelingsmacht te hebben daarentegen wel. Daarbij zie je dat sommigen zich vooral nog een passievere of verzorgende rol aanmeten en anderen al meer excelleren in het uitoefenen van zeggenschap en handelingsvermogen. Hurenkamp en Tonkens (2010) noemen dat het onderscheid tussen de zorgzamen aan de praters.

4.2 Hoe wordt de deelname aan de Botu12 als deliberatief forum ervaren?

Jota benadrukt hoe bijzonder het is, dat als zij als Botu12 een specifiek probleem aankaarten, bijvoorbeeld veiligheid, zij vervolgens uitgenodigd worden om niet alleen met de wijkagent maar ook met de stadsmarinier aan tafel te zitten; *“dat wordt dus meegenomen en weer teruggekoppeld (...) van wat er dus gaat gebeuren.”*

Het feitelijk niet hebben van zeggingsmacht (beslissingsrecht), wordt daarbij niet als problematisch ervaren. De waarde van zeggenschap bij de Botu12 zit er in dat men geïnformeerd (= gezien), maar bovenal dat men ook gehoord en serieus genomen wordt. Jota; *“Wij hebben eigenlijk geen invloed op niks, maar... wij bespreken gewoon open alles.”*

Wel is er medezeggenschapsrecht als de Botu12 in het traject SIbD een formele adviesrol heeft. Deze wordt dan nauwgezet via agenda, verslag en geformuleerd advies vastgelegd. In de eerste twee fasen van dit proces kwam de besluitvorming globaal gezien overeen met de door hen gegeven adviezen in de hierop volgende fasen maakte het stichtingsbestuur vooral haar eigen weging. Bij bijeenkomsten waarbij SIbD niet op de agenda staat is de communicatie informeler en bestaat het verslag vaak uit enkele

bulletpoints en eventueel een overleggenagenda voor de komende maand. De medezeggenschap via Social Impact by Design heeft een formalistische stempel op de Botu12 gedrukt, waarmee het tegelijk met het door de programmamanager voorgestane 'losse, informele en open' karakter van de Botu12 op gespannen voet staat. Er moeten adviezen gegeven worden, er werd zwijgplicht opgelegd, een gewaardeerd lid (Omega), voelde zich geroepen haar lidmaatschap op te zeggen. Dit wordt blijkens de interviews door velen nog steeds betreurd.

Het is interessant te reconstrueren hoe dit 'formele' (mede)zeggenschapsproces verliep. Bij de eerste selectie kwamen de Botu12 tot een eigen selectie van negen projecten, waarbij Perspectieff (aanpak schulden), Grow Botu (herontwikkeling Grote Visserijplein), Open badges (opleiden via deelcertificaten) en Veerkracht-generator (bewonerssupport) er als meest gekozen projecten uit kwamen. Uiteindelijk koos de stichting GoBotu om de projecten; Perspectieff, Grow Botu, Open badges, Childrenzone (talentontwikkeling bij kinderen), Veerkrachtige Gezinnen (opvoedondersteuning), Energiesprong/ Vivalib (Gijsingflats) en Buurtmakers West (vergroenen) door te laten gaan. Gamma stelt reflecterend op het SlbD-proces;

'Ons advies is ons advies. Dus als eentje zegt; Daar geloof ik niet in, drie zeggen ik geloof er wel in. (...) Nou dan gaan we praten en dan uiteindelijk. Okee, met die aanpassing en dan kan het toch door.'

In deze beginfase was er een opmerkelijke eensgezindheid zichtbaar, gezien de door zowel de Botu12, de kerngroep gegeven adviezen en het uiteindelijke oordeel van het bestuur. Een tweede belangrijk moment van shifting was op het moment van fase 2b naar fase 3, in februari 2020. Hier was de Botu12 duidelijk tot een eigen meningsvorming gekomen. Wat hen betreft konden alleen de teams Perspectieff, Open badges (samen met circulaire markt) en Team Toekomst (voorheen Childrenzone) door naar de volgende ronde. Over Krachtige Gezinnen en Buurtmakers West waren de meningen verdeeld, terwijl over doorgang van Grow BoTu zelfs sterke twijfels waren: Het ontwerp werd afgewezen. Over de intentie om in Park43 te bouwen werd een onaanvaardbaar uitgesproken en er werd door diverse leden vraagtekens gezet bij de wijze waarop het participatietraject is ingericht. Ook adviseerden zij om het project Vivalib (de realisatie van seniorenwoningen en het verduurzamen van de Gijsingflats) af te wijzen. Gobotu koos er echter voor gekozen om alle zeven projecten door te laten gaan. Het oordeel van de Botu12 was in deze aangehoord en meegenomen maar uiteindelijk terzijde geschoven. De beleidsmatige ambitie woog toen zwaarder, dan de inhoudelijk geuite bezwaren.

Allen zien zichzelf als bewoner en pas in tweede instantie als vertegenwoordiger. Ook zijn ze het eens over hun klankbordfunctie. Een enkeling omschrijft deze functie als puur institutioneel; advies geven gedurende de SlbD proces.

Alpha: "Wij zijn nu een kleine groep bewoners, die eigenlijk meedenkt aan initiatieven naar aanleiding van de Open Oproep."

Jota ziet vooral concrete voordelen. De Botu12 stelt haar in staat dingen voor anderen te regelen, waardoor zij zelf effectiever recht voor haar en anderen kan regelen. Vier van de tien geven aan dat het juist om die verbreding gaat. Ook Alpha stelt dat zij als Botu12 een onder velen zijn;

"Ik denk dat wij wel inderdaad een vertegenwoordiging van de wijk zijn, maar ik merk dat er veel meer vertegenwoordigers zijn van de wijk. Ik zie ons zelf eigenlijk als een gemeenschap, als een community. Die moet alleen maar groter worden."

Alle anderen ervaren, ieder in eigen woorden, dat ze bovenal een hechte groep geworden zijn, dat ze een met elkaar de ervaring van een gemeenschapswerkelijkheid hebben opgedaan. Doordat de programmamanager zich naar de Botu12-leden echt responsief opstelt, ervaren de betrokken bewoners dat zij zich enerzijds inhoudelijk en beleidsmatig invloed hebben maar dat dat tegelijk ook tot medeverantwoordelijkheid leidt.

Resteert de vraag hoe van hieruit te komen tot een massa van kritische en betrokken wijkbewoners. Betrokken professionals bij de Botu12 vragen zich af, zo vertelt de procesmanager, of je de huidige Botu12-leden al kunt loslaten. Blijven zij dan wel betrokken? Zij worstelt zelf ook met de vraag, hoe dit experiment zich verder zal (moeten) gaan ontwikkelen; *"Maar we moeten er wel over nadenken. Je wilt niet dat het een bewonersorganisatie wordt. Maar wat dan wel? Wat is dan die houdbaarheid van die groep?"*

Ook de Botu12-leden zelf denken na over wat hun positie als Botu12 is en wellicht moet zijn. Alpha: *Ooit zijn wij als Botu12 opgericht en vanuit de gemeente gevraagd. Of de gemeente ook over tien jaar verder wil gaan, of over vijf jaar. (...) Of wij moeten verder willen gaan, en als community verder uitgroeien en tegen de gemeente zeggen; Voortaan heb jij niks te zeggen. Wij hebben wat te zeggen."*

Diverse geïnterviewden herkennen zich in de doelstelling om te komen tot een botucommunity (gemeenschap). Vanuit dat perspectief schuift ook de gemeenschapsverbinder regelmatig aan. Zij ziet daarvoor grote kansen en verwoordt dat aldus;

"Nou, het betrekken van... is al boven onder taal. Mensen zijn al betrokken, dus je moet het andersom zien. Die mensen zijn al betrokken en 99 van de 100 mensen zijn betrokken op hun eigen leven en op hun huis en hun woonomgeving. Daar zit gewoon een hele grote betrokkenheid."

Mede door haar wordt er ingezet op versterking van het groepsgevoel als 'eerste groep kritische bewoners'. Zo zijn zij ondermeer ook als Botu12 samen met vertenwoordigers uit

het onderwijs op werkbezoek naar Parijs geweest.

Jota; *“Je wilt eigenlijk voor de langere termijn een soort community opbouwen die steviger en sterker staat en samen dingen aan gaat en die op een gegeven moment wellicht zelf zijn weg weet te vinden, bijvoorbeeld op weg naar de gemeente, van we hebben hier of hier hulp bij nodig, maar dat het in principe zelforganiserend is (...) De Botu12 is dus zo'n eerste groep kritische bewoners, die dus een deel is van die community ... en die community die lag er al, voor een deel ook, als ik kijk naar hier het sociale netwerk dat er hier is.”*

De Botu12 hebben met een student van de Willem Konink-Academie uit de wijk een folder gemaakt, waarmee ze ook hun gezamenlijke droom via afbeeldingen verbeelden. Zo willen zij ook de andere bewoners deelgenoot en daarmee ook medevormgever van die gezamenlijke droom op wijkniveau maken. Hoe zij daar komend jaar zelf concreet mee aan de slag willen gaan, en wat de rol van de Botu12 daarbij wordt, staat ook bij henzelf op de agenda.

4.3 Relatie overheid en wijkbewoners

Belangrijk oogmerk van de opzet van de Botu12 was enerzijds om bewoners meer de lead te laten nemen ten behoeve van de projectdoelstelling Veerkrachtig Botu 2020- 2028 en anderzijds om ook de ambitie vanuit de stad om zelf als professionals ook meer responsief en daarmee meer veerkrachtig te worden, hiermee te kunnen ondersteunen.

Terugkijkend vatte de programmamanager de waarde van de Botu 12 voor de overheid als volgt samen: Het verkleinen van de afstand in relatie tussen overheid en bewoners en het daarbij gebruik maken van consultatie bij de uitvoering en doorontwikkeling van het VB'28-programma. Voor haar was het onvoorzien dat de Botu12 zich ontwikkelde tot een soort van kleine gemeenschapskern, met handelend vermogen. Zo lijkt de Botu12 zich als groep bewoners te ontwikkelen, waarbij deze vanuit consultatie (= zeggenschap) en participatie (=handelingsmacht) bijdraagt aan het activeren en betrekken van de bredere gemeenschap. De programmamanager ziet het als haar taak om de afstand tussen ambtenaren en bewoners te verkleinen. Zo nodigt zij (beleids-) ambtenaren in de wijk uit, om met de Botu12 specifieke problemen te bespreken en te kunnen oppakken. Zij ziet de Botuleden graag uitgroeien tot ambassadeurs van een reflexieve overheid, die de hele wijkpopulatie uitnodigt om zich ook uit te spreken en actiebereid te zijn. De interviews lijken te bevestigen dat die opzet lijkt te werken.

De wijze waarop de programmamanager de Botu12 en consultatie-processen in het algemeen faciliteert is daarbij van onderscheidend belang. Zij geeft feitelijk vanuit de overheid vorm aan het door bewoners ervaren van een al dan niet responsieve overheid. Diverse leden van de Botu12 hebben in het nabije verleden meegemaakt, hoe het is om door

een niet-reflectieve overheid geconsulteerd te worden. Voor sommigen was dat ook reden om op dat moment niet actief betrokken te blijven.

Gamma: *“Als je zeker weet dat je geen zeggenschap hebt, waarom zou je er dan nog over nadenken? (...) “bij Buurt Bestuurt had ik niet het gevoel, van ik kan hier nog iets veranderen. (...) Nee, ik had niet het gevoel dat je daar iets kon doen. Wel er werden een soort van dingen besproken en genoteerd. Ja, dat was wat gebeurde.”*

Vaak worden bewoners betrokken, zonder dat dat tot enthousiasme of erkenning leidt. Als zij toch betrokken blijven, maar ook telkens hun ontevredenheid uiten, leidt dat er wellicht toe dat die bewoner eerder als klager wordt gezien, dan als iemand die 'constructief' meedenkt en doet. De programmamanager verwoordde dat aldus;

“Ik heb ook genoeg Buurt Bestuurtgroepen gedraaid, die heel erg goed zijn in klagen, klagen klagen. Maar uiteindelijk draaien we in dezelfde plaat over en over en over. Je mag kritisch zijn, graag zelfs, maar wel constructief.”

Dit onderzoek heeft niet het functioneren van BuurtBestuurtgroepen als onderwerp. De Botu12leden die aan beiden hebben deelgenomen, hebben het verschil in aanpak vanuit de overheid wel als zeer onderscheidend ervaren. Bij de Botu12 wordt de programmamanager ervaren als een toegangspoort naar zowel politiek als ambtelijke sleutelfiguren met beslissingsbevoegdheid. Zij verbindt bewoners en betrokken gemeentelijke kaders met elkaar, om samen aan een oplossing of betrokkenheid bij door bewoners gesignaleerde knelpunten te werken. Die andere manier van werken maakt het verschil.

Rho: *“voorheen had je alleen maar gedachten, maar je wist niet eigenlijk met wie je 't moest delen. Nu heb je eindelijk iemand met wie je 't kan delen, maar die er ook werk van máákt. En dat is gewoon belangrijk.”*

Tegelijk wordt door betrokken bewoners het belang onderschreven om 'gewoon' een bewoner te zijn en dat dat ze niet verkozen zijn of namens een 'formele' organisatie praten. Zo ervaren zij zich als 'gewoon' een groep kritische bewoners zijn, die zich gevraagd en ongevraagd overal tegen aan bemoeien. Alpha stelt dat dankzij zijn zeggenschap via de Botu12 hij voor het eerst een responsieve overheid ervaart:

Normaal worden er vanuit de gemeentelijke ding opgelegd, bij de Botu12 gaat het er heel anders aan toe (...), je hebt gewoon een inbreng en kan een eigen keuze maken als bewoners. Ik ervaar het als heel apart.”

Concluderend kan gesteld worden dat de deelnemers aan de Botu12 in het deleberatieve proces ondersteund door de procesmanager een andere overheid ervaren als bij andere inspraak-fora zoals Buurt Bestuurt. Bij de Botu12 ervaren zij dat zowel de projectmanager maar ook andere (beleids)ambenaren en bestuursverantwoordelijken, als zij

aanschuiven, voor het eerst zich als responsieve partners en als veerkrachtige professionals, op een voet van gelijkwaardiger partnerschap het gesprek aan met hen gaan.

4.4 Over zeggenschap en handelend vermogen

Door de Botu12 geven alle leden aan dat zij meer betrokken zijn geraakt bij het welzijn in de wijk. Negen van de tien geïnterviewden geven ook aan dat zij nu zelf over een groter netwerk beschikken, waardoor zij ook los van de Botu12 een beroep kunnen doen, als ze iets willen aankaarten of gedaan willen krijgen.

Rho: *“voorheen was het eigenlijk eh, zoeken naar een naald in een hooiberg, om de goede contactpersoon te vinden, voor de vragen, voor de last die je dan hebt.”*

Het merendeel legt wel direct een verbinding tussen (mede)zeggenschap en het ontwikkelen en stimuleren van handelingsmacht;

Tau; *“me te willen inzetten voor de wijk, hetzij met een plantenactie, hetzij met kerstpakketten. Om zo ook iets van een draagvlak binnen de wijk te creëren, om niet alleen maar vanuit zichzelf te spreken, maar ook vanuit wat ze om zich heen horen.”*

Uit het verslag van de eerste zoommeeting (in Coronatijd) op 31 maart blijkt dat er aandacht is, voor hoe in de wijk het handelend vermogen van onderop gestalte krijgt en hoe de Botu12 daarop inspeelt: Gamma wil een plantenactie vanuit de Botu12 voor moeders in de wijk opzetten. Er wordt melding gemaakt van een eigen 'troep-groep' en gerefereerd aan de zelf georganiseerde hulppakkettenactie in december, het werkbezoek in Parijs en de in het verlengde daarvan te creëren betrokkenheid bij het basisonderwijs. Uit alle interviews komt naar voren, dat de ervaring dat men gehoord en serieus genomen wordt als een katalysator werkt, om vervolgens zelf ook te agenderen en zelf actie te ondernemen.

Rho was mede-oprichtster van 'De onwijze moeders' een oudergroep op de Valentijnschool is ook iemand die een groep weet te binden en op sleeptouw kan nemen. Haar verhaal, toont dat het uitmaakt als een overheid de moeite neemt om werkelijk het gesprek aan te gaan, te luisteren en zich reflectief op te stellen: Het begon met ouderbijeenkomsten, waar de wijkagent voorlichting gaf over veiligheid en opgroeiende jeugd en de toenemende criminaliteitsscijfers in de wijk. Toen Rho beseftte dat haar oudste zoon niet alleen meer buiten bij haar voor de deur kon spelen, brak er bij haar een bewustzijn en vastberadenheid door. Zij besloot eigenhandig het plein terug te veroveren. Geen van de moeders wilden met haar de confrontatie met die jonge crimineeltjes aan. Dus op de eerste dag zat Rho daar in haar eentje, naast die jongens op het bankje. Op de derde dag kwam haar buurvrouw er nonchalant bijzitten Dat hebben ze uiteindelijk drie maanden lang volgehouden. Toen zeiden die jongens: *“Wij geven ons over. Het plein is van jullie.”*

Dit illustreert dat door het serieus nemen van bewoners en met hen structureel in gesprek te gaan en werkelijk te luisteren, zij zich daadwerkelijk kunnen empoweren, kunnen 'ontstaten'

(Buber, 73). Waarna zij zich niet meer als hulpbehoevende burger tot de overheid wenden, maar vanuit ervaren zeggenschap over gaan tot actie en zo hun eigen handelingsmacht vormgeven. Ook de Botu 12 heeft daar in haar eerste jaar uiting aan gegeven. Onder andere door tweehonderd kerstpakketten voor wijkbewoners te collecteren en te verspreiden, de gezamenlijke vervuilingmonitor in de wijk en via de supportactie in Coronatijd, waarbij ze aan tweeduizend moeders in de wijk een plantje uitdeelden. Deze laatste actie was voor veel van hen een eye-opener. Zo ontdekten ze dat zij hierin (als vanzelf) gesteund werden door de al aanwezige betrokken gemeenschap, zoals die zich reeds in de wijk had genesteld. Dankzij de inzet van Mu ondersteunden maar liefst 25 (andere) vrijwilligers de Botu12 om van de actie een succes te maken. De troepgroep zelf heeft ook een vlucht genomen, heeft afgelopen maand met zo'n honderd betrokken bewoners op Plein 43 gedemonstreerd en organiseert komende periode samen met de Roteb een wijksbrede campagne om de wijk schoner te krijgen en te houden.

4.5 BospolderTussendijken als gemeenschap

Wat in diverse interviews terug komt, is dat men zich niet bewust was van wat er allemaal aan betrokkenheid en sociaal weefsel in de wijk is. Chi ontdekte op hun trip naar Parijs hoeveel betrokkenheid er daar in de wijk is. Op mijn vraag of hij zo ook initiatieven hier in de wijk volgde, gaf hij aan, "daar eigenlijk nog helemaal geen weet van te hebben." Gamma wil graag werken aan die gemeenschap, "opdat er veel meer samenhang is." Dat bewoners in de wijk - als vanzelf op de hoogte zijn, dat zij hulp kunnen vragen of zelf iets aan de gemeenschap (het sociale weefsel) kunnen bijdragen. Dat ze zich ingebed voelen:

Gamma; *"Ja sowieso (...) Dat mensen naar Team Toekomst of dat weefsel toe kunnen gaan. Dat er misschien ook anders op ze gereageerd wordt dan thuis. Dat ze kunnen zien, van ik ben wel een waardevol persoon. Of; wauw, hier wordt er wel naar mij geluisterd. Ohh. Ik heb schijnbaar toch wel wat in te brengen. (...) Dat mensen meerdere ervaringen hebben. Dat is, denk ik, heel erg belangrijk."*

Zeven van de tien geven aan hoe belangrijk het is, dat de Botu12 a-politiek is, Zij zien ook niet zozeer de feitelijke zeggingsmacht (beslisrecht) als belangrijkste middel (wij zijn geen Gebiedscommissie), maar juist het 'gehoord worden' om in gezamenlijkheid te kunnen komen tot handelingsmacht. Het zelf uitgedaagd worden hun eigen netwerk in te zetten en dat de programmamanager en verantwoordelijke ambtenaren en/of bestuurders hier responsief op reageren, is van grote en onmisbare waarde. Gamma, verwoordt op haar eigen wijze: *"Dat we samen meer dat weefsel worden. Dat we beseffen, dat we met die anderen een deeltje van dat weefsel zijn. Dat je als je dan rondloopt, je dat ook voelt."*

Elk van de deelnemers ervaren het plezier en de voldoening om zich nu ingebed in een

gemeenschap te voelen en daar ook iets aan te kunnen teruggeven. Sommigen vertellen daarbij wat hen juist eerder belemmerde om die inbedding te kunnen zien, zoals Sigma. Zij groeide op in Botu en maakte gedurende haar basisschooljeugd mee, wat het betekent om uitgesloten te worden, als je niet tot een van de dominante (Islamitische) subgroepen in de wijk behoort. De gemeenschap die haar kansen biedt, werd voor haar verpersoonlijkt door de supermarktmanager, die haar toeleidde naar de Botu12. Dat deed haar beseffen toch in de wijk geworteld te zijn. Nu wil zij haar verhaal met anderen en op (basis)scholen delen, om zo met anderen een inclusieve gemeenschapswerkelijkheid te creëren. Maar ook als alleenstaande ouder met schulden ben je enkel bezig met overleven. Of als jij verstrikt zit in een gewelddadige relatie, kun jij dan steun putten uit de gemeenschap en de gemeenschapswerkelijkheid om je heen? Maar ook als moeder met een fijne baan, kun je diezelfde gemeenschapswerkelijkheid even gemakkelijk niet zien;

Gamma; *“Ik wist helemaal niet dat er zoveel netwerk is. (...) Het eerste jaar dat ik hier woonde. Ik stapte iedere ochtend in de metro en ging ik naar Den Haag. Dan kom ik thuis en doe ik mijn boodschappen en dan stap ik weer mijn huis binnen.... Maar al die organisaties, al die plekken in de wijk, ik had geen idee. (...) Dat, dat zo'n goed gevoel geeft. Ik wist het echt niet, ik wist het gewoon niet.”*

Je moet je eerst als bewoner los weken uit de eigen gekokerde ervaring, voordat je een gemeenschapswerkelijkheid kunt ervaren. Voor veel bewoners is er enkel een negatieve werkelijkheidservaring;

Gamma; *“Ja, ik was gewoon een soort zombie. Dan ervaar je de wereld dus duidelijk anders. Tot je inderdaad wel actiever wordt, je je leven richting durft te geven. (...) Dat je dan inderdaad meer in contact komt met dat menselijk weefsel, wat in die wijk actief is. En wat je ook heel erg mens laat voelen, door die verbinding aan te gaan met elkaar.”*

Op het moment dat, zoals binnen de Botu12, die gemeenschapswerkelijkheid zich ontvouwt, kunnen zich zowel persoonlijke ontwikkeling alsmede vriendschappen en gedeelde ervaringen ontwikkelen met en dankzij mensen die je anders nooit zou hebben aangesproken.

4.6 De Botu12 als kansenstructuur

Alsop et al (2016) hebben theoretisch uiteengezet hoe actieve beoefening van zeggenschap en handelingsvermogen leidt tot het vergroten van kansen, oftewel van veerkracht. Hiertoe hebben zij het concept kansenstructuur geïntroduceerd. Een kansenstructuur is de mogelijkheid om zichzelf verder te kunnen ontwikkelen, te komen tot zelfsturing. Kansenstructuren zijn zowel op micro (individueel) als op mesoniveau (de wijk) te

onderscheiden. Het succes van de Veerkracht aanpak in BospolderTussendijken is dan ook met name afhankelijk van de vraag hoe je voor meer mensen uit de wijk de kansenstructuur versterkt, zodat zij zich maatschappelijk en economisch verder kunnen ontwikkelen. De verwachting gezien de theorie is dat ook deliberatie aanzienlijk bijdraagt aan de kansenstructuur voor betrokkenen. Mede daarom vraagt de programmamanager zich regelmatig af, hoe te verbreden;

“Dat we een leuke groep van twaalf bewoners hebben samengesteld, die meedenken en doen. Wat is dat waard? We hebben hier nog vierduizend bewoners in de wijk en die dan? Eigenlijk moet de Botu12 zich verveelvoudigen.”

Veel van de huidige Botu12-leden vertellen ook over wat die andere wijze om vanuit de overheid bij wijk, hen oplevert, een andere gemeenschapswerkelijkheid en over hun eigen individuele ontwikkeling. Ieder lid van de Botu12 vertelt over kansen, die zij anders zouden zijn misgelopen; Mu verhaalt over hoe haar inzet via een werkervaringsproject in de wijk als stagiaire bij de Stadsmarinier een shift te weeg bracht. Zo kon zij zich van een geïsoleerde alleenstaande moeder met financiële problemen zich ontwikkelen tot de beheerder van een wijkvoorziening. Pi heeft niet alleen zijn geïsoleerdheid als nieuwe bewoner en Oost-Europese migrant doorbroken, maar vond zo ook een tweede baantje bij het wijkproject Energiesprong. Chi kijkt terug op de bijzondere ervaring via het werkbezoek naar Parijs, waar hij zich los van zijn ouderlijk gezin zich opgenomen in de 'Botu- familie' voelde. Rho op haar beurt was al vanaf jong af aan, door haar vader in de positie gezet om te verbinden, om mensen om haar heen te helpen. Zij ervaart nu dat haar betrokkenheid meer impact heeft, van wijkinzamelingen tot de uitbouw van haar eigen onderneming. Jota is een geboren luisteraar. Zij helpt anderen waar het kan. Haar is eerst als administrateur binnen de wijk een uitdagende vrijwilligersbetrekking gegund, doordat zij door haar inzet in de wijk zichtbaar was en zich zo onderscheidde. Sinds 30 juni j.l. is zij net als Mu via twee tijdelijke functies regulier betaald als administratieve kracht in de wijk aan de slag. Iedere actie die je in een gemeenschap onderneemt, zo lijken deze verhalen te vertellen, dragen bij aan het vormgeven van een gezamenlijke en tegelijk een geïndividualiseerde kansenstructuur. Jota geeft aan dat veel bewoners geen weet hebben van de mogelijkheden die de wijk (lees; de kansenstructuur) hen kan bieden;

“onwetendheid heerst dus wel heel veel hier in de wijk,(...) mensen vinden het een beetje eng om om een vreemde om hulp te vragen. Ze zijn angstig.”

Dat verklaart volgens haar mede ook dat velen passief zijn en niet geloven zeggenschap te hebben of hun eigen problemen kunnen oplossen. De ervaringen van de geïnterviewden onderschrijven dat het deelnemen aan een deliberatief forum, bijdraagt aan het vergroten van het eigen sociale kapitaal. Zij nemen door de Botu12 kennis van het netwerk van wijkinitiatieven en ondersteuningsmogelijkheden in de wijk. Zo leveren zij niet alleen een

bijdrage aan een collectieve kansenstructuur, maar zien zij bovenal de eigen kansenstructuur en kunnen daar naar (meer zelfsturend) handelen.

5.0 Conclusie

Gezien deze case studie kan geconcludeerd worden dat deliberatie zoals uitgevoerd via de Botu12 bijdraagt aan zowel een kansenstructuur op wijk- alsmede op individueel niveau. Alle betrokkenen ervaren een toename in zeggenschap en handelend vermogen – zowel vanuit individueel als gemeenschappelijk.

Duidelijk is ook dat de betrokken bewoners de Botu12 als een versterking van het eigen netwerk, handelingsruimte enzovoort ervaren, of om met Alsop et al (2006) te zeggen, van hun kansenstructuur. Uit dit onderzoek blijkt dat de Botu12 vier of eigenlijk vijf breed gedeelde ervaringen heeft opgeleverd; Het belang om gezien en gehoord te worden, de ontdekking van een gedeelde gemeenschapswerkelijkheid, een responsieve overheid en de dankzij de Botu12 ontwikkelde kansenstructuur. Opvallend is dat alle deelnemers aan de Botu12 dit als bijzonder ervaren, wat hen tevens een grote onderlinge en gemeenschapsverbondenheid oplevert. Het is dan ook niet vreemd dat zij dat niet meer kwijt willen raken.

Zo heeft de Botu12 het afgelopen jaar in meerdere opzichten bijgedragen aan (ervaren) zeggenschap en handelend vermogen - vanuit zowel individueel als collectief perspectief - en daarmee aan de veerkracht van de gemeenschap BospolderTussendijken. Op tal van onderwerpen hebben zij (ongevraagd) advies gegeven buiten hun geformaliseerde rol in SIBD om. Ook hebben ze als collectief blijk van handelend vermogen gegeven onder meer door inzet rondom de kerst, middels het agenderen van vervuiling in de wijk en gedurende de Corona-lockdown.

Wat iedereen als belangrijk ervaart is; Het alles kunnen bespreken 'oftewel deliberatie in optima forma' en daarbij te ervaren tegelijk ook gehoord te worden. Zo draagt de Botu12 bij aan ervaren zeggenschap. het 'werkelijk gehoord worden'. Hierin zie je hoe zeer (mede)zeggenschap en handelingsmacht een twee-eenheid is. Dit is waar Hannah Arendt op doelt, als zij stelt dat in het handelen en spreken de handelende mens tot zelfonthulling van handelen en spreken komt.

De projectmanager, als lokale representant van de overheid, is erin geslaagd zichzelf een responsieve rol aan te meten in haar benadering en ondersteuning van de Botu12. Dit wordt door iedere geïnterviewde, elk in eigen bewoordingen, als een bijzondere ervaring benoemd. Deze draagt er naar hun zeggen aan bij om zichzelf en als gemeenschap te ontwikkelen. Wat dat betreft lijkt de programmamanager er in geslaagd te zijn de betrokken

bewoners van vier door Engbersen et al (2015) als noodzakelijke randvoorwaarden voor veerkracht in ruime mate te voorzien; vertrouwen, zeggenschap, handelend vermogen en sociaal kapitaal.

Mede daardoor hun ervaring als deliberatief bewonersplatform kunnen de Botu12leden de wijk nu meer als een gemeenschap en netwerk van interconnectiviteit ervaren. Juist doordat zij ook gevraagd zijn vanuit hun zeggenschapsrol over diverse facetten van de wijk na te denken, zijn zij de wijk, haar bewoners en wat daarvan als bestaand weefsel reeds aanwezig was, anders en vaak ook voor het eerst in een veelheid van facetten zijn gaan zien: Zij zijn de wijk als het ware als een gemeenschapswerkelijkheid gaan ervaren.

Ook binnen de Botu12 groeit het bewustzijn dat voor het realiseren van een gezamenlijke gemeenschapswerkelijkheid, oftewel een werkelijk veerkrachtige gemeenschap, een kerngroep van tien tot twaalf bewoners, met adviesrecht en ondersteunend verbindend kapitaal onvoldoende is, om wijksbreed door de 'verstating' (Buber, 1973) heen te breken.

Tegelijk ervaren verschillende deelnemers hoe deliberatie middels deelname aan de Botu12, een meerwaarde voor de eigen persoonlijke ontwikkeling oplevert. Zo kunnen zij zichzelf sociaal en/of economisch ontwikkelen en zien meer kansen zelf gestelde doelen realiseren.

Gezien het literatuuronderzoek was de verwachting dat de kernwaarde van de Botu12 gevonden moest worden in daadwerkelijke zeggenschap als belangrijkste voorwaarde voor handelend vermogen. Terwijl ook SlbD geen beslisrecht oplevert, maar 'slechts; tot adviesrecht, ervaren de Botu12-leden niet, waar Couto (1998) voor waarschuwt; "dat er toch niet geluisterd wordt." Wel blijkt dat wat Doff (2019) ook signaleerde adviesrecht ook kan leiden tot een verminderd handelingsvermogen; Botu12-leden zagen zich genoodzaakt, gezien hun toetsende verantwoordelijkheid inzake de SlbD, om afzijdig te blijven in plaats van actief deel te nemen aan collectief handelen (via een van de mogelijk betrokken wijkinitiatieven), ook als ze dat wellicht graag hadden willen doen.

Kort samengevat kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord; Delibereren via de Botu12 draagt zowel voor de overheid als voor de betrokken bewoners, bij als katalysator van bewustzijn om meer van onderop tot beleidsontwikkeling en -uitvoering te komen. De Botu12leden benadrukken daarbij het belang om gezien en gehoord te worden. De veranderende opstelling van de lokale overheid als responsieve partner is hierbij van aanmerkelijk belang. De geïnterviewden geven aan dat de Botu12 voor hen heeft bijgedragen aan de ontdekking van een gemeenschapswerkelijkheid en een aanwezig gemeenschapsweefsel en tot vergroting van het eigen sociaal kapitaal. Dit leidde direct tot de ervaring van groepsbinding binnen de Botu12 zelf en secundair tot een zich ontvouwende

kansenstructuur. Diverse betrokkenen plukken daar nu ook persoonlijk reeds vruchten van.

De Botu12-leden stellen dat niet zozeer werkelijke zeggingsmacht (in bijvoorbeeld het SibD-traject) (Couto; 1998, Alsop et al., 2006; Brodsky & Cattaneo, 2013) de grootste meerwaarde oplevert, maar die andere zeggenschap; over de eigen gemeenschap en gemeenschapswerkelijkheid. Het meeste voldoening halen zij dan ook uit de ontdekte potentie om te agenderen en vanuit handelend vermogen te acteren. Platts-Fowler en Robinson (2016) verklaren veerkracht door het bestaan van relaties vanuit de wijk met mensen met macht/ invloed, bijvoorbeeld met wethouders of relevante ambtenaren. Voor het slagen van het Veerkrachtig Botu'28 is het de uitdaging om die wijkbreed uit en over te dragen aan de hele gemeenschap.

5.1 Discussie

Aangezien de ontwikkeling en doelstelling van de Botu12 niet tevoren vastgelegd is, is het daarbij de vraag hoe de Botu12 zich verder gaat ontwikkelen. Het succes van deze pilot roept de vraag op of de Botu12 een informeel en besloten adviesforum moet blijven, of dat zij wellicht geformaliseerd en/of gedemocratiseerd dient te worden.

In het verlengde van theorievorming van Van Reybrouck over kansen die deliberatie met gelote focusgroepen biedt, is het discussiewaardig of zoals bij de Botu12 niet 'slechts' voor een kwart tot een derde uit bewoners met een lagere SES, maar wellicht ook een meer evenredige afspiegeling van de wijk dienen zijn. Uit deze studie blijkt dat ook de Botu12leden, die vanuit sociaal economisch perspectief tot een 'lagere SES' gerekend kunnen worden, een zeer actieve en constructieve rol vervullen.

Een terugkerende louterende ervaring, die door elk geïnterviewd Botu12lid wordt aangehaald, is het ervaren dat er werkelijk geluisterd wordt en ontdekken dat dit een gedeelde ervaring, verbinding en daarmee een gemeenschapswerkelijkheid oplevert. Daarom lijkt het waardevol om de opgedane ervaring met het responsief ondersteunen van de Botu12 sowieso breder, denk bijvoorbeeld ook andere bewonersfocusgroepen zoals Buurt Bestuurt toe te passen.

Tegelijk kan ook vastgesteld worden dat binnen het huidige programma er behalve medezeggenschap en consultatie er feitelijk (nog) geen overdracht van zeggenschap of budgetrecht plaats vindt, om daarmee bewoners uit BospolderTussendijken zelf beslissings en realisatiemacht te gunnen. Dit onderschrijft het meermalen geconstateerde gegeven dat de overheid weliswaar responsiever wil worden, maar daarbij werkelijke beslissingsmacht nog niet aan haar bewoners wil of durft over te dragen.

Gezien de beperkingen van deze casestudie kunnen daarover hier geen uitspraken worden gedaan, maar dit zijn conclusies die zowel ten behoeve van het wetenschappelijk

debat als voor de wijkaanpak zelf relevant zijn om verder te onderzoeken.

5.2 Tenslotte

In de sociologie is veel aandacht voor hoe verantwoordelijkheid en zeggenschap in de gemeenschap gedeeld kan worden. Dat biedt ook wetenschappelijke onderbouwing om naast deliberatie ook vanuit de ABCD-methodiek in te blijven zetten op gemeenschapversterking door het delen van verhalen, waarbij een ieder wordt aangesproken eigen verhalen in gemeenschap te delen. Het is echter de vraag of het de juiste weg is om zowel consultatie en/of adviesrecht en gemeenschapsontwikkeling bij een en dezelfde omsloten kerngroep moet samenkomen. SlbD laat zien dat de formele medezeggenschapsfunctie de autonomie om zich handelend aan afzonderlijke wijkinitiatieven te verbinden ondermijdt.

Deze casestudie heeft een beperkte rijkwijdte. Niet in het minst omdat, op drie deelnemers van de Botu12 na, alle betrokkenen zonder uitzondering reeds actieve wijkbewoners waren en als zodanig niet representatief zijn voor de bewoners in de wijk in het algemeen. Ook geldt dat de de hier gevonden conclusies inzake deliberatie als middel om te komen tot zeggenschap en handelingsvermogen niet bij voorbaat op een andere (stedelijke) settings ook van toepassing zijn.

Het wetenschappelijk belang van dit onderzoek is dat de theoretische veronderstelde relatie tussen zeggenschap, handelingsvermogen en kansenstructuur gezien deze casus wel ondersteund wordt.

Bewoners die eenmaal ervaring hebben opgedaan als gangmaker bij wijkinitiatieven (= handelend vermogen), zo blijkt uit divers onderzoek, zijn eerder geneigd aandeel in nieuwe buurtinitiatieven te nemen, dan bewoners die dat nog niet hebben (Hurenkamp et al, 2006; Uitermark en Duyvendak, 2006; Tonkens & Verhoeven, 2011). Zo kan betrokkenheid bij collectieve zeggenschap ook leiden tot vergroting van zelfzeggenschap en handelend vermogen. Als zodanig kan gesteld worden dat alle geïnterviewden afgelopen periode een waardevolle en leerzame ervaring als Botu12 lid hebben opgedaan. De feitelijke kern van betrokken en handelende bewoners in BospolderTussendijken is echter veel groter dan de elf deelnemers aan de Botu12. Deze bredere voorhoede kan samen met de overheid een weg plaveien naar een veerkrachtige wijk, met agenderingsmacht en wellicht ook met beslissen en budgetrecht, om zo als gemeenschap al het andere in de wijk aanwezige weefsel en aanwezige potentieel als gemeenschapswerkelijkheid te activeren. Dan gaat deze beleidsaanpak om veel meer dan om het realiseren van een veerkrachtige overheid en wijk en het verbeteren van de sociaal economische positie van de helft van de inwoners met een lage SES in Bospolder Tussendijken. Dan gaat hier ook om 'de zelfonthulling van een handelende wijk' (vrij naar Ahrendt, 1974).

Referenties

Aboutaleb, A. et all (2018). *Veerkrachtig BOTU 2028; in tien jaar naar het stedelijk gemiddelde*. Rotterdam.

●Alsop, R., Bertelsen, M. & Holland, J. (2006). *Empowerment in Practice From Analysis to Implementation*. World Bank. Washington, USA. Doi:10.1596/978-0-8213-6450-5

●Arendt, H. (1958), *De Menselijke conditie*. Boom, 2018, Amsterdam.

- *Botu in cijfers* maart (2019) Rotterdam.
- Brennan, M.A., Flint, C.G. & Luloff (2009). *Bringing Together Local Culture and Rural Development: Findings from Ireland, Pennsylvania and Alaska*.
<https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00471.x>
- Brodsky, A.E., Cattaneo, L.B. (2013). A Transconceptual Model of Empowerment and Resilience: Divergence, Convergence and Interactions in Kindred Community Concept. *American Journal of Community Psychology* volume 52, pages 333–346.
- Bruijn, E. de, Gerrits, L. (2015) *De kracht van de zelforganiserende stad*, uit Inleiding, De stad kennen, de stad maken. Platform 31, Den Haag, NL.
- Buber, M. (1973). *Paden in Utopia, het utopisch socialisme en de vernieuwing van de maatschappij*. Bijleveldt. Utrecht, NL.
- Couto, R.A., (1998). *Community Coalitions and Grassroots Policies of Empowerment*.
<https://doi.org/10.1177/0095399798305004>
- Davies, N. (2011). *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. Sage, Londen, U.K.
- Davoudi, S. (2012). *Planning Theory & Practice*. Vol. 13, No. 2, p. 299–333, Resilience: A Bridging Concept or a Dead end? Doi:10.1080/14649357.2012.677124
- Doff, W. (2017). *Veerkracht van lokale gemeenschappen; de literatuur op een rij*. Veldacademie, Rotterdam, NL.
- Doff, W. (2019). *Kansen en obstakels voor veerkracht*. Kenniswerkplaats Leefbare Wijken, Rotterdam, NL.
- Dryzek, J.S. (2010). *Rhetoric in Democracy: A Systemic Appreciation*.
<https://doi.org/10.1177/0090591709359596>
- Engbersen et al (2005). *Beleidsverkenning, Sociale herovering in Amsterdam & Rotterdam*. WRR. Den Haag, NL.
- Engbersen, G., Snel, E., & 't Hart, M. (2015). *Mattheus in de buurt: Over burgerparticipatie en ongelijkheid in steden*. Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam.
- Engbersen, G., Custers, G., Glas, I. & Snel, E. (2019) *Maasstad aan de monitor; De andere lijstjes van Rotterdam*. Erasmus universiteit- werkplaats Leefbare wijken, Rotterdam.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society; outline of the theory of construction*. University of California Press, Berkeley, USA.
- Goodin, R.E., Dryzek, J.S. (2006). *Deliberative Impacts: The Macro-Political Uptake of Mini- Publics*. POLITICS & SOCIETY, Vol. 34 No. 2, June 2006 219-244. Sage

- Houwelingen, P. van, Boele, A., Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. SociaalCultureel Plan Bureau , Den Haag , NL.
- Hurenkamp, M, Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. UvA/ Nicis, Amsterdam & Den Haag, NL.
- Kleinmans, R. & Bolt, G. (2010). *Vertrouwen houden in de buurt. Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten*, NICIS Institute, Den Haag, NL.
- Magis, K. (2010). *Community Resilience: An Indicator of Social Sustainability, Society and Natural Resources*, 23:5, 401-416, DOI: 10.1080/08941920903305674
- Mathie, A., Cunningham, G. (2003). *From clients to citizens: Asset-based Community Development as a strategy for community- driven development. Development in Practice*, 13 (5), 474–486. doi; 10.1080/096145203200012 585
- Matarrita-Cascante, D. et al. (2017). *Conceptualizing community resilience: Revisiting conceptual distinctions*. *Community Development*, 48(1),p. 105–123.
- Mc Knight, J.L., Kretzmann, J. (1993). *Building communities from the inside out: a path toward finding and mobilizing a community's assets* (p.345). The ABCD-Institute. Chicago, USA.
- McKnight, J.L., Russell, C. (2018). *The Four Essential Elements of an Asset- Based Community Development Process. What Is Distinctive about an Asset- Based Community Development Process?* ABCD-Institute, DePaul University. USA.
- Nederhand, J., Bekkers, V., Voorberg, W. (2016). *Self-Organization and the Role of Government: How and why does self-organization evolve in the shadow of hierarchy?* *Public Management Review*, 18(7). doi:10.1080/14719037.2015.1066417
- Noordzij, K., Van der Waal & J. De Koster, W. (2019). *The Educational Gradient in Trust in Politicians in the Netherlands: A Status-Based Cultural Conflict*. *The sociological Quarterly*, Vol. 60, NO. 3, 439– 456 doi.org/10.1080/00380253.2019.1580551
- Nationaal Ethiek Overleg Sociale en Gedragwetenschappen (2018). *De Nederlandse Gedragscode voor Wetenschappelijke Integriteit*. NL.
- RMO (2005). *Niet langer met de ruggen tegenover elkaar*. WRR. Den Haag, NL.
- Schinkel, W. (2007), *Tegen actief burgerschap*. Justitiële verkenningen, jrg. 33, nr. 8.
- Schinkel, W. (2012), *De nieuwe democratie*. De Bezige Bij, Amsterdam.
- Snel, E., Hoogmoed, K. & Odé, A. (2015), *Actief burgerschap en leefbaarheid in twee Rotterdamse wijken*. Erasmus universiteit, Rotterdam.
- Snel, E., Custers, G. & Engbersen, G. (2018), *Ongelijkheid in participatiestad. Stadsbuurten en burgerparticipatie*. *Mens en Maatschappij*, 93(1), 31-57.
- Tonkens, E.H., Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap*

tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak. UvA , Amsterdam.

- Uitermark, J. (2012), 'De zelforganiserende stad', *Essays Toekomst van de Stad*, Raad voor de Leefomgeving, Den Haag, p. 5-9. - (2019).
- Uitermark, J. (2015). *Longing for Wikitopia: The study and politics of selforganisation.* Urban studies. Vol. 52 (13) 23-01 – 2312. Sage. GB.
- Van Reybrouck, D. (2018), *Tegen verkiezingen.* De Bezige Bij, Amsterdam.
- Veldheer, V., Jonker, J.J, Noije, L.van, Vrooman, C. (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* Sociaal en Cultureel Rapport 2012. SCPB. Den Haag, NL.
- Vermeij, L. & Steenbekkers, A. (2011). *Gekweekte grass-roots. Informele groepen. Verkenning van eigentijdse bronnen van sociale cohesie.* SCPB. Den Haag, NL.
- Visser, V. (2019). *Towards a cultural explanation of political non- participation in citizens' initiatives: Feelings of entitlement and a 'taste for politics'.* Erasmus universiteit, Rotterdam, NL.
- Voss, J.P. & Kemp, R. (2005). *Reflexive Governance for sustainable development – incorporating feedback in social problem solving: Paper for International Conference of the European Society for Ecological Economics (ESEE), 14 – 17 June.* Lisboa, Portugal.
- Wagenaar, H., & Wilkinson, C. (2013). *Enacting resilience: A performative account of governing for urban resilience.* Urban studies, 52(7), 1265-1284.

Bijlage 1; TOPIC-LIJST

Voor de semi-gestructureerde interviews maak ik gebruik van een topic-lijst.

Hierin zijn de volgende aandachtspunten opgenomen:

–Inleiding

–Persoonlijke achtergrond en over de (deelname aan) Botu 12

- Over Bospoldertussendijken en bewonersbetrokkenheid van onderop
- Over binding met de basis, zeggenschap, active agency en veerkracht
- Reflectie op functioneren Botu12 en de eigen persoonlijke ontwikkeling.
- Toekomstvisie

Interviewvragen

1. Persoonlijke achtergrond

A Wie ben je, wat is je achtergrond

B Hoe ben je actief bent geworden binnen de Botu 12, was je hiervoor ook actief in de wijk?

–Waarom/ Wat motiveert jou om aan de Botu12 deel te nemen?

2. Wat is de Botu 12

A Wat is het doel/ de functie van de Botu 12?

B Hoe werkt de Botu12 nu in de praktijk?

(hebben jullie bijeenkomsten, wie agendeert, hoe wordt het voorbereid?)

C Hoe doe je dat dan? (wat heb je dan voor middelen daarvoor)

3. Over grassroots, zeggenschap, Actieve betrokkenheid

a. binding met de basis

A Wil de Botu 12 als de wijk vertegenwoordigen, of heeft zij een andere rol?

- Hoe blijven jullie als Botu12 op de hoogte van wat er in de wijk speelt?

B Heb je ook het gevoel dat jullie zeggenschap hebben?

- Kun je specifieke dingen doen of regelen voor d buurt (voorbeelden)?

C Wat is de Botu community?

– Hoe worden buurtbewoners geïnformeerd over de Botu12?

b. Zeggenschap

A Wat versta jij onder zeggenschap?

B Waar heeft de Botu 12 nu zeggenschap over?

- Nu wordt je soms ook gevraagd te oordelen over initiatieven in de wijk. Hoe ging dat?

- Hoe heb jij dat ervaren?

C Hoe kunnen meer wijkbewoner (die dat ook willen) op zo'n manier bij de wijk betrokken worden?

c. Actieve betrokkenheid

A Hoe draagt de Botu 12 bij tot bevordering van actievere betrokkenheid in de wijk in het algemeen

B Welke uitdagingen en kansen zie jij voor bewonersinitiatieven?

Wat kan de Botu hier aan bijdragen?

C Op wat voor manier leidt de Botu12 voor jou persoonlijk tot actievere betrokkenheid in de wijk?

4. Resultaat

A Wat levert de Botu12 de wijk als (mogelijke) meerwaarde op?

B Wat levert de Botu12 jou persoonlijk op (bijv. Netwerk- of kennisontwikkeling, kruiwagen, vriendschappen, enz.)?

5. Toekomst-visie

A Wanneer is naar jouw mening de doelstelling Veerkrachtig Botu in 2028 gehaald?

B Hoe zie jij daarin de rol van de Botu 12 de komende acht tot twaalf jaar hierin?

– Moeten ook andere wijkbewoners in de toekomst aan de Botu12 kunnen deelnemen?

– Hoe zie jij dat op de lange termijn voor je?

*– Heb jij ideeën hoe de Botu12 zich de komende maanden zou kunnen *doorontwikkelen*?*

C Hoe (vaak) brainstormen jullie als Botu12 over dit soort vragen (geef voorbeelden)?

D Hoe wil jij zelf de komende (acht) jaren als bewoner uiting aan je wijkbetrokkenheid geven?

6. Tenslotte

A Zijn er nog andere voor dit onderzoek relevante aspecten van jouw betrokkenheid bij de Botu, die nog niet genoemd zijn?

B Ik kan begin juni de voorlopige conclusies in een zoomconferencecall aan geïnteresseerde Botu12-leden presenteren, om van jullie feedback te krijgen. Zou jij daar interesse in hebben en tijd voor willen vrijmaken?

Dan wil ik je hierbij danken voor je beschikbaarheid en de tijd die je voor dit interview hebt ingeruimd.